



Куб COSO “Управління ризиками”

Рис. 3. Трьохмірна матриця управління ризиками

Джерело: складено автором за матеріалами зарубіжного досвіду

Чотири категорії зазначених цілей представлені на верхній грані куба, вісім компонентів – горизонтальними рядками, а підрозділи установи – вертикальними рядками. Дана діаграма відображає здатність керувати ризиками у цілому по установі, або по категоріях цілей, компонентах, підрозділах, або на більш низькому рівні.

Ці компоненти служать критеріями оцінки ефективності процесу управління ризиками в державних установах. Для того щоб, компоненти були присутні і ефективно функціонували, в них повинні бути відсутні значні недоліки, і ризик повинен бути зведений до меж, що не виходять за рамки ризикових меж організації. Важливо зазначити, що оцінка ефективності процесу управління ризиками є предметом суб'єктивної думки, що формується в результаті оцінки наявності і результативності функціонування восьми компонентів управління ризиками.

Ефективність процесу управління ризиками по кожній з чотирьох категорій цілей дає керівництву достатню гарантію того, що вони володіють інформацією, наскільки досягнуті стратегічні та операційні цілі установи, а

також того, що звітність є достовірною, а законодавство виконується і дотримується.

Не дивлячись на те, що процес управління ризиками привносить важливі переваги, разом з тим, він має і певні обмеження – персональна думка працівника при ухваленні рішень може бути помилковою. Безумовно, рішення про метод реагування на ризик і створення засобів контролю повинні враховувати співвідношення витрати/результат, проте проблеми можуть виникнути через прості людські помилки (“людський фактор”). Наприклад, контрольні процедури можуть не бути виконаними через змову двох або більш осіб, а керівництво може нехтувати рішеннями по управлінню ризиками. Ці обмеження не дозволяють керівництву мати абсолютної впевненості в досягненні загальної мети державної установи.

3. У порівнянні з теорією внутрішнього контролю Концепція управління ризиками розглядається як цілісний процес, що передбачає необхідність розгляду загального “портфелю ризиків” (це ті, ризики, які супроводжують діяльність установи та відіграють найсуттєвіше значення в загальній сукупності ризиків), а не лише облік ризиків при розгляді досягнення конкретної мети установи на індивідуальній основі.

4. Концепція управління ризиками розглядається з точки зору поняття ризикових меж та допустимого рівня ризику. Діяльність в межах допустимого ризику (або ризикові межі) надає керівництву більш високий рівень впевненості в досягненні організацією своїх цілей.

Висновки. Аналіз вищенаведених відмінностей та переваг у побудові системи внутрішнього контролю за європейською моделлю свідчить, що система управління ризиками державної установи – процес більш повний, ніж внутрішній контроль, вона включає і розвиває систему внутрішнього контролю, трансформуючи її в більш ефективну форму та більше орієнтовану на ризик.

1. Міщенко В.І. Банківський нагляд [Текст]: [підручник] / Міщенко В.І., Науменкова С.В. – К.: Центр наукових досліджень, Університет банківської справи НБУ, 2011. – С. 227. 2. Бухгалтерський облік та внутрішній аудит у державному секторі: у 3-х томах / Дрозд І.К., Кужельний М.В., Ловінська Л.Г., Свірко С.В., Чечуліна О.О. [Дрозд І.К., Кужельний М.В., Ловінська Л.Г., Свірко С.В., Чечуліна О.О. та ін.]; за ред. М.В. Кужельного. – Т. 2, Ч.2: Міжнародні стандарти внутрішнього аудиту державного сектору. – К.: Аграрна наука, 2009. – 192 с.

Надійшла до редколегії 23.05.11

УДК 657:1.011.56

Б. Засадний, канд. екон. наук, М. Кобзева, здобувач

## ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ НА МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

*Виокремлено та проаналізовано низку актуальних проблем організації обліку, які існують сьогодні на підприємствах малого бізнесу.*

*Ключові слова: бухгалтерський облік, малі підприємства, облікова політика, фінансова звітність, господарські операції.*

*The row of issues of the day is selected and analysed organizations of accounting, which exist today on the enterprises of small business.*

*Keywords: accounting, small enterprises, registration policy, financial reporting, economic operations.*

*Выделен и проанализирован ряд актуальных проблем организации учета, которые существуют сегодня на предприятиях малого бизнеса.*

*Ключевые слова: бухгалтерский учет, малые предприятия, учетная политика, финансовая отчетность, хозяйственные операции.*

В останні роки досить стрімко активізувався розвиток малого підприємництва. З кожним роком збільшується кількість учасників малого бізнесу, зростають обсяги виробництва цього сектору економіки, розширюється сфера діяльності. Проводиться активна законодавчо-нормативна робота в системі оподаткування, як малих підприємств так і підприємств середнього та великого бізнесу. Проте, нормативні документи з обліку та фінансової звітності мають недоліки та вимагають доопрацювання. Невідповідність норм та методів ведення бухгал-

терського обліку і податкових розрахунків додають незручності в роботі бухгалтерії на малих підприємствах.

Дослідженню проблем організації обліку на малих підприємствах присвятили свої роботи такі вчені, як Балюк Т.К., Варналій З.С., Гура Н.О. [1], Михайлов М.Г., Шилова Т.С. Серед зарубіжних вчених треба відмітити Штайхоффа Д., Берджи Дж., Мельнова М.А. На даний момент залишаються невирішеним питання організації та методології бухгалтерського обліку на малих підприємствах.

В даній статті акцентується увага на організаційних аспектах бухгалтерського обліку на малих підприємствах.

Мале підприємництво як самостійний і незамінний елемент ринкової економіки є одним із дієвих важелів розв'язання таких економічних і соціальних завдань, як сприяння структурній перебудові економіки, зміцнення економічної бази регіонів, швидке насичення ринку товарами та послугами, послаблення монополізму і розвиток конкуренції, впровадження досягнень науково-технічного прогресу, підвищення експортних можливостей країни.

Сьогодні з малим підприємництвом держава пов'язує надію на швидкі позитивні структурні зміни в економіці, вихід з кризи та створення умов для впровадження ринкових реформ. Досвід країн з розвинутою ринковою економікою свідчить про те, що існування і взаємодія багатьох різноманітних підприємств, як великих і середніх, так і малих, їх оптимальне співвідношення є найважливішою характеристикою ринкової економіки. Малі підприємства сприяють пропорційному розвитку економіки шляхом розвитку конкуренції, створення додаткових робочих місць, швидкого насичення ринку товарами і послугами. За період розвитку малого підприємництва в Україні здійснились значні зміни в кількісному та якісному складі підприємницьких структур, в економічних і правових умовах, державній політиці розвитку малого та середнього бізнесу.

Велике значення для малих підприємств має підтримка держави. Найкраще відображення її можна визначити у комплексі взаємопов'язаних заходів щодо забезпечення сприятливих правових і організаційно-економічних умов для становлення та ефективного розвитку в Україні малого підприємництва. Державна політика розвитку малого підприємництва є частиною загальної соціальної та економічної політики України і визначає основні принципи, напрями і форми економічного та адміністративно-правового впливу, які передбачаються Урядом у сфері малого підприємництва з урахуванням державних інтересів та пріоритетів.

Державні програми підтримки малого бізнесу повинні враховувати стан бюджетної, кредитно-фінансової системи, рівень населення для ефективного та своєчасного прямого та непрямого впливу на розвиток підприємництва. Малий бізнес є самостійним предметом регулювання лише в обмеженій кількості нормативних актів, спеціально прийнятих для цього сектора економіки. Такі нормативні акти регулюють малий бізнес лише в незначній частині його діяльності. Закони та інші нормативні акти повинні сприяти залученню до підприємницької діяльності широких верств податкового, інвестиційного, цінового, інноваційного режимів.

Основним напрямом вдосконалення законодавчого забезпечення розвитку малого бізнесу є врахування у нормативних актах загальноекономічного спрямування специфічних особливостей цього сектора економіки. Дії в цьому напрямі забезпечать не лише поліпшення ситуації в малому бізнесі. Вирівнювання умов діяльності в малому бізнесі з умовами діяльності в інших секторах економіки забезпечить гармонізацію загальноекономічної структури з точки зору співвідношення в ній малого, середнього і великого бізнесу.

Важливим є те, що малі підприємства створюють необхідну для ринку конкуренцію, і, крім того, виникнення і розвиток таких підприємств веде до появи нових робочих місць, зменшуючи тим самим кількість безробітних і соціальне напруження у суспільстві.

Як певний стиль (тип) господарської поведінки мале підприємництво має такі характерні риси: динамічність; цілеспрямованість; наполегливість у здійсненні бізнесу; ініціативність; підприємливість; творче ставлення до

справи; пошук нетрадиційних рішень і нових способів дій; готовність до ризику та вміння ним управляти; комунікативність; оперативність; орієнтація на потреби споживачів та їх поведінку на ринку. Фактично малий бізнес є специфічним сектором економіки і має численні істотні відмінності від інших суб'єктів підприємницької діяльності. У той же час суб'єктам малого бізнесу властиві і визначені недоліки, серед яких варто виділити самі істотні: більш високий рівень ризику, тому високий ступінь нестійкості положення на ринку; залежність від великих компаній; недоліки в керуванні справою; слабка компетентність керівників; підвищена чутливість до змін умов господарювання; труднощі в залученні додаткових фінансових засобів і одержання кредитів тощо.

Малі підприємства можуть створюватися у будь-яких галузях виробничої і невиробничої сфери народного господарства на підставі будь-яких форм власності, включаючи змішану. Їх розміри диференційовані за галузями і єдиним показником при цьому є чисельність працюючих. Малі підприємства мають право здійснювати будь-які види господарської діяльності, якщо вони не заборонені законодавством і відповідають цілям, передбаченим у статуті підприємства. Таким чином, у даному випадку застосовується ефективні і прогресивні способи регулювання суспільних відносин.

Основні переваги, характерні риси, властиві малому бізнесу, – це:

а) можливість більш гнучких й оперативних рішень. У порівнянні з великими корпораціями в малому бізнесі спрощена структура прийняття управлінських рішень, це дає можливість швидко й гнучко реагувати на кон'юнктурні зміни, у тому числі шляхом маневру капіталу при перемиканні з одного виду діяльності на інший;

б) орієнтація виробників переважно на регіональний ринок. Малий бізнес ідеально пристосований для вивчення побажань, переваг, звичаїв, звичок й інших характеристик місцевого ринку;

в) підтримка зайнятості й створення нових робочих місць. Ця проблема надзвичайно актуальна для нашої країни; процес приватизації забере баласт із підприємств і дрібний бізнес міг би зіграти роль амортизатора, увібравши в себе вільну робочу силу;

г) виконання допоміжних функцій стосовно великих виробників. Великі фірми децентралізують виробничий процес;

д) невеликий первісний обсяг інвестицій. У малих підприємств менші строки будівництва; невеликі розміри, їм швидше й дешевше переозброюватися, впроваджувати нову технологію й автоматизацію виробництва, досягати оптимального сполучення машинної й ручної праці;

е) економічна ефективність виробництва в малих підприємствах;

ж) інноваційний характер малих підприємств. Багато економістів відстоюють ідею про виняткову роль малого бізнесу в розгортанні науково-технічної революції.

Позитивний міжнародний досвід функціонування малих підприємств потрібно використати в Україні. І хоч великі та середні підприємства і надалі відіграватимуть основну роль у виробництві товарів, насамперед засобів праці. Слід використовувати потенціал і малих підприємств, особливо у виробництві товарів широкого вжитку та наданні послуг населенню. Їх виникнення і розвиток сприятимуть виходу з кризи, забезпечать конкурентний характер виробництва та його демократизацію.

На жаль, практика господарювання малих підприємств в Україні засвідчує, що зараз існує багато питань щодо бухгалтерського обліку і оподаткування на малих підприємствах існують певні проблеми: неузгодженість критеріїв визначення малих підприємств у чинних нор-

мативних документах з підприємництва, бухгалтерського обліку, оподаткування, складність застосування окремих П(С)БО та формування облікової політики малого підприємства, надмірна складність методик обліку витрат для малих підприємств, недосконалість спрощених форм обліку для малих підприємств, неадекватність фінансової звітності різних за розміром, обсягами, видами діяльності підприємств малого бізнесу.

В Україні на даний час немає єдиної системи визначення категорії малих підприємств згідно бухгалтерського обліку та податкового законодавства. Щодо принципів бухгалтерського обліку, згідно Господарського кодексу "...малими (незалежно від форми власності) визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує п'ятдесят осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує сімдесяти мільйонів гривень" [2]. Якщо розглядати визначення "малих підприємств" згідно податкового законодавства, то згідно Указу Президента "Про спрощену систему оподаткування", до них відносять юридичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких за рік середньооблікова чисельність працюючих не перевищує 50 осіб і обсяг виручки яких від реалізації продукції (товарів,робіт, послуг) за рік не перевищує 1 млн. гривень [7].

Аналізуючи організацію бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу, можна виділити такі головні проблеми:

- неповнота, неоднозначність і суперечливість чинної нормативно-правової бази;
- невизначеність податкового законодавства щодо малого бізнесу як специфічного сектору економіки,
- значні адміністративні бар'єри (реєстрація, ліцензування, сертифікація);
- складна система обліку та звітності;
- складність застосування окремих П(С)БО та формування облікової політики малого підприємства;
- відсутність розвинутої ринкової інфраструктури на загальнонаціональному, регіональному та місцевому рівні;
- слабка підтримка системи фінансування й кредитування малого бізнесу;
- відсутність чіткої системи в організації фінансово-економічного співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями щодо залучення інвестицій, кредитів, грантів, міжнародної технічної допомоги для розвитку малого підприємництва тощо;

Формування ринкової системи господарювання в Україні пов'язане із зростанням підприємницької активності в усіх сферах економіки. Одним з найперспективніших напрямків створення конкурентного середовища є розвиток малого підприємництва. Малі підприємства як і інші суб'єкти господарювання зобов'язані вести бухгалтерський облік. Організація фінансового обліку повинна забезпечити: суцільне, повне і безперервне відображення усіх господарських операцій, складання встановленої фінансової звітності, постачання необхідною інформацією користувачів. Тобто, ведення бухгалтерського обліку базується на загальних методологічних принципах, встановлених основними нормативними документами по веденню обліку на всіх підприємствах України незалежно від форм власності.

На практиці постійно виникають розбіжності, щодо норм податкового, цивільного і спеціального законо-

давства з бухгалтерському обліку для вірного відображення в обліку і звітності господарських операцій суб'єкта господарювання. Причина розбіжностей пояснюється не тільки розбіжністю використовуваної термінології, але і відсутністю чіткої та послідовної концепції для вирішення розбіжностей, що виникають. Важливим питанням для малих підприємств є діяльність в правовому полі. Кожне підприємство повинно дбати про ретельне дотримання податкової дисципліни, тобто про сплату всіх належних податків та зборів за допомогою застосування системи оподаткування для підприємств малого бізнесу. Власнику підприємства необхідно підійти до питання вибору системи оподаткування дуже ретельно, зважуючи всі позитивні та можливі негативні наслідки, тому що мале підприємство є дуже чутливою організацією до найменших змін в її діяльності.

Внаслідок зростання значення малих підприємств в економіці країни розроблені державні програми підтримки малого бізнесу, запропоновані сприятливі варіанти оподаткування і максимального спрощення ведення бухгалтерського обліку. Для будь-якого малого підприємства важлива розробка заходів щодо ефективної організації обліку, аналізу та контролю діяльності кожного окремого підприємства малого бізнесу, тому правильний підхід до цього питання та вибір найраціональнішої форми обліку є головним напрямком роботи керівництва малого підприємства.

Усі зазначені вище та інші властивості малого підприємництва переконливо свідчать, що його розвиток – це могутній фактор реформування економіки: створення соціально орієнтованого ринкового механізму, подолання нинішнього кризового спаду виробництва й забезпечення передумов для економічного піднесення. Звичайно, йдеться не про якісь магічні властивості малого бізнесу, взятого ізольовано. Він дає ефект лише в органічному поєднанні з середнім і великим підприємництвом. Сучасні умови ведення бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу вимагають подальшого удосконалення існуючих нормативів, чинних законодавчих актів. Тому доцільним буде провести аналіз організації обліку на малих підприємствах, виокремлення ряд проблем та пропозицій щодо його удосконалення.

1. Облік на підприємствах малого бізнесу [Текст]: [навч.посіб] / [Н.О.Гура, Т.Г.Мельник, Т.М.Моторина]; за ред. Гури Н.О. – К.:Знання, 2007. – 310 с. 2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року №436-IV [зі змінами і доповненнями] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>. 3. Податковий кодекс України від 2.12.2010 р. №2756-VI // [зі змінами та доповненнями] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>. 4. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16.07.99 р. №996-XIV [зі змінами та доповненнями] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>. 5. Закон України "Про державну підтримку малого підприємництва" від 19.10.2000 року №2063-III [зі змінами і доповненнями] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2063-14>. 6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва" : [Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 25.02.2000 року №39] [зі змінами і доповненнями] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0161-00>. 7. Указ Президента України "Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва" : [Затверджено Указом Президента України від 03.07.1998 року № 727/98] [зі змінами і доповненнями] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=727%2F98>.